

GUNNAR MYRDALS KRITIK AF NATIONALØKONOMIEN SOM VIDENSKAB.

Af Jørgen Pedersen.

Hovedformaalet med Gunnar Myrdals Bog om Videnskab og Politik i Nationaløkonomien¹⁾ synes at være at klarlægge, hvorfor Nationaløkonomerne, trods talrige Erklæringer om, at det er Videnskabens Opgave at beskæftige sig med det, som er, ikke med det, som bør være, dog stadig enten ligefrem erklærer sig om den objektivt rette Politik eller formulerer deres Grundsatninger saaledes, at en Dom om det politisk rette kan afledes umiddelbart deraf.

Bogen er inddelt i otte Kapitler. I første Kapitel paaviser Forf., at fremstaaende Nationaløkonomer af den klassiske og nyklassiske Skole gennem de sidste 100 Aar i deres Værker har udtalt, at Nationaløkonomien ikke kunde opstille politiske Normer, men udelukkende havde til Opgave at analysere Virkeligheden. Ikke desto mindre er denne Analyse i de fleste Tilfælde i de samme Værker mundet ud i politiske Domme om det gavnlige i Toldbeskyttelse og Frihandel, Statsindgreb eller laissez faire, forskellige Skatteformer m. m.

Grunden til denne Inkonsekvens, dette stadige Tilbagefald til gamle Tankevaner mod tilsyneladende bedre Erkendelse finder Forf. i det eller de samfundsfilosofiske Systemer og den psykologiske Opfattelse, som var herskende i den Periode, da Nationaløkonomien traadte frem og nærmere udformedes som selvstændig Videnskab. Forf. kunde have tilføjet, at en anden vigtig Forudsætning for denne vurderende Indstilling hos Nationaløkonomerne maa søges i den Omstændighed, at Nationaløkonomien har sit Udspring i Statskunsten. Merkantilismen var en politisk Retning, og baade Fysiokraterne og Ad. Smith opponerede mod Merkantilismen som politisk System og ved-

¹⁾ Gunnar Myrdal: Vetenskap och Politik i Nationalekonomien. P. A. Nordstedt & Söners Forlag, Stockholm. 1930. 308 S.

GUNNAR MYRDALS KRITIK AF NATIONALØKONOMIEN SOM VIDENSKAB.

Af Jørgen Pedersen.

Hovedformaalet med Gunnar Myrdals Bog om Videnskab og Politik i Nationaløkonomien¹⁾ synes at være at klarlægge, hvorfor Nationaløkonomerne, trods talrige Erklæringer om, at det er Videnskabens Opgave at beskæftige sig med det, som er, ikke med det, som bør være, dog stadig enten ligefrem erklærer sig om den objektivt rette Politik eller formulerer deres Grundsatninger saaledes, at en Dom om det politisk rette kan afledes umiddelbart deraf.

Bogen er inddelt i otte Kapitler. I første Kapitel paaviser Forf., at fremstaaende Nationaløkonomer af den klassiske og nyklassiske Skole gennem de sidste 100 Aar i deres Værker har udtalt, at Nationaløkonomien ikke kunde opstille politiske Normer, men udelukkende havde til Opgave at analysere Virkeligheden. Ikke desto mindre er denne Analyse i de fleste Tilfælde i de samme Værker mundet ud i politiske Domme om det gavnlige i Toldbeskyttelse og Frihandel, Statsindgreb eller laissez faire, forskellige Skatteformer m. m.

Grunden til denne Inkonsekvens, dette stadige Tilbagefald til gamle Tankevaner mod tilsyneladende bedre Erkendelse finder Forf. i det eller de samfundsfilosofiske Systemer og den psykologiske Opfattelse, som var herskende i den Periode, da Nationaløkonomien traadte frem og nærmere udformedes som selvstændig Videnskab. Forf. kunde have tilføjet, at en anden vigtig Forudsætning for denne vurderende Indstilling hos Nationaløkonomerne maa søges i den Omstændighed, at Nationaløkonomien har sit Udspring i Statskunsten. Merkantilismen var en politisk Retning, og baade Fysiokraterne og Ad. Smith opponerede mod Merkantilismen som politisk System og ved-

¹⁾ Gunnar Myrdal: Vetenskap och Politik i Nationalekonomien. P. A. Nordstedt & Söners Forlag, Stockholm. 1930. 308 S.

kendte sig dermed, at det i Hovedsagen var samme Emne, hvormed de vilde beskæftige sig.

Forf. paaviser nu, at det var den i det 18. Aarhundrede blomstrende Naturretsfilosofi, der hos Ad. Smith kom til at danne Basis for Grundtankerne i hans Forklaring af den økonomiske Sammenhæng, at disse naturretsfilosofiske Tankeelementer uden dog at blive ganske fortrængt senere blev stærkt opblandet med den utilitaristiske Filosofi med dertil hørende hedonistisk Psykologi, og at disse filosofiske Ingredienser har dannet Grundlaget for den nationaløkonomiske Tænken indtil vore Dage, endskønt de for Aartier tilbage er blevet forladt af Fagfilosofien.

I 2det Kapitel gaar Myrdal derefter over til nærmere at behandle disse filosofiske Retninger og deres Indflydelse paa den politiske Doktrindannelse i Nationaløkonomien.

Naturretsfilosofien og Utilitarismen synes i Virkeligheden ganske uforenelige. Den første bygger paa Postulatet om en naturlig Ordning, som det maa være den ideale Politikks Maal at gennemføre. Utilitarismen derimod kender ikke nogen naturlig Ordning; den bygger paa Erfaring. Om en Handling er god og ønskværdig beror paa den Nettolykke eller Nytte, den medfører, og dette sidste angives at være en ren Erfaringssag. Myrdal paaviser imidlertid, at Modsætningen mellem de to Betragtninger ikke er saa stor, ja, at man tværtimod, naar man ræsonnerer ad den ene Linje, kommer til Resultater, man lige saa vel kunde have naaet ad den anden.

Den naturlige Ordning, som Fysiokraterne vil gennemføre, anses for at være „naturlig“, fordi den er god eller ønskværdig. Den Frihandelslære, som allerede denne Skole fremsætter som repræsenterende den naturlige Tilstand, begrundes derfor ogsaa, ligesom senere hos Utilitaristerne, hedonistisk, idet alle Mennesker antages at handle med det Formaal at forfølge deres egne Interesser, hvorved de samtidig kommer til at gavne deres Medmennesker (jfr. Citatet S. 58 af Mercier de la Révière). Det er ogsaa bekendt, at Ad. Smith, der i alt væsentligt bygger paa Naturretsfilosofiens Grund, søger at begrunde laissez faire Politiken ikke blot med, at den er naturlig, men navnlig med, at den er befordrende for det hele Samfunds Velfærd, idet de egoistisk stræbende Individuer samtidig tvinges til at handle til alle andre Menneskers Gavn.

Hvad Utilitaristerne angaar, saa var deres etiske Program jo „størst mulig Lykke til det størst mulige Antal“. Forf. viser

nu, hvilke uoverstigelige erkendelsesteoretiske Vanskeligheder det har at konstatere, om dette Maal er naaet, og uden en saadan Konstatation er det jo ikke muligt at anvise den Vej, som fører til Maalet.

Først er der Spørgsmaalet om, hvorvidt det er „Totallykken“ eller „Gennemsnitslykken“ i Samfundet, der skal være Maksimum. I første Tilfælde faar man „Befolkningsoptimum“ ved en større Befolkning end i sidste Tilfælde, og det er vilkaarligt, hvilken af disse eller flere andre Formuleringer man vælger.

Selv om man nu kunde klare dette Spørgsmaal, saa er Betingelsen for, at det opstillede Formaal kan realiseres, ihvertfald Muligheden for en Sammenlægning af Individernes Lykke til en Sum. Denne Vanskelighed klares ved, hvad Myrdal kalder „harmoniresonnementet“. Hvis det var saaledes, at de enkelte Individets Interesser var ganske parallelt løbende, saaledes at den enkelte faktisk gavnede sine Medmennesker mest ved at forfølge sine egne egoistiske Maal, saa vilde man ved en hvilken som helst Opsummering faa Maksimum af Lykke ved at lade den enkelte handle, som han selv vil (S. 76), altsaa ved laissez faire. Frikonkurrencelæren og den Harmoni mellem alle Individernes Interesse, som denne indebærer, har altsaa været en Nødvendighed for, at denne Summering kunde foretages. Denne Lære har saaledes, som Forf. udtrykker det, „haft en trogen bundsförvant i vissa logiska vanskligheter hos själva den utilitaristiska tänkemetoden“.

I 3die Kapitel behandler Forf. den klassiske Værdilære. Han begynder med at paavise, hvor skæbnesvangert det er blevet for Nationaløkonomien, at den lige fra Begyndelsen har gjort „Værdien“ til sit Centralbegreb; thi „Værdi“ er jo en moralsk Kategori, og saalænge Nationaløkonomien beholder dette Begreb i Centrum, bevarer den sit normative Præg. Interessant er det, naar Forf. i denne Sammenhæng paapeger, at Utilitaristerne underordner „Retten“ under „Værdien“, ja, Retten udledes i Virkeligheden som beroende paa Værdien; det, som er samfundsgavnligt, er dermed ogsaa Ret.

Da nu Opnaaelsen af det etiske Maal hos Utilitarismen, nemlig „Lystnettoets Maksimering“, er en økonomisk Opgave, saa kommer Nationaløkonomien under denne Samfundsfilosofi til at indtage den centrale Stilling blandt Socialvidenskaberne, idet den har til Opgave at udrede, hvorledes dette Lyst- eller Nytemaksimum naas.

Kapitlets interessanteste Del er imidlertid det Afsnit, hvori Forf. skildrer de Vanskeligheder, Værdibegrebet har voldet Klassikerne. „Den klassiske Værdilære er bygget i to Etager“, hedder det S. 98. „Den øverste og fuldt synlige Bygning er en Lære om Bytteværdien. Den nederste og halvt underjordiske er en „Realværdilære“.“ Videre hedder det: „Baade Adam Smith og Ricardo definerer først Værdien generelt som Bytteværdi. Og det er først efterhaanden under Forsøget paa at begrunde denne Bytteværdi, at Realværdilæren indsmugles uden mere udførlige Betragtninger over denne Forestillings Art“.

Som bekendt hviler den klassiske Økonomis Værdilære paa Arbejdet som Værdisubstans. Det er John Locke's Teori, som gaar ud paa, at Ejendomsretten som naturlig Ret kan udledes af det i Tingen nedlagde Arbejde, der ligger til Grund for Tanken om Arbejdet som den egentlige Værdimaalestok.

Hos Ad. Smith var der dog som bekendt nogen Vaklen, idet han ved Produktionsomkostningerne snart tænkte paa Pengeværdien af de til Produktionen medgaaede Produktionsmidler, snart paa selve Arbejdsmængden. Ricardo derimod er konsekvent. For ham er det absolut selve Arbejdsmængden, der er den egentlige Værdimaalestok; og han polemiserer jo meget kraftigt imod Adam Smith paa dette Punkt.

Myrdal skildrer nu, hvorledes dette Udgangspunkt tvinger Ricardo ind i en Række voldsomme Abstraktioner: Jordens Værdi dannes paa helt selvstændig Maade, Kapitalprofitten forudsættes proportional med det anvendte Arbejde, og Arbejdet reduceres til en eneste Kvalitet; først da kan Tingene ombyttes med hinanden i Forhold til det i dem nedlagte Arbejde, og saa er Systemet endda ufuldkomment, idet en Række af Varer, som ikke skal reproducere, maa skilles ud.

Af alle disse Abstraktioner havde Ricardo ingen Hjælp i Analysen af den økonomiske Sammenhæng, men kun Bryderier. Systemet blev stadig utilfredsstillende, og han indrømmede selv i et Brev til Malthus, at Opgaven ikke var lykkedes for ham.

Dertil kom, at den Løsning, han havde givet, var saaledes, at revolutionære politiske Konsekvenser naturligt maatte drages deraf. Thi naar Arbejdet var det, der gav Tingen Værdi, og naar enhver efter John Locke havde en naturlig Ret til den Ting, som havde faaet Værdi ved hans Arbejde, hvorledes kunde det da være retfærdigt, at andre Samfundsklasser saasom Jordejere og Kapitalister fik Del i det frembragte Produkt?

De utopiske Socialister Godwin, Thompson og Owen drog denne Konsekvens, og Marx gjorde senere det samme. Med

Rette siger Myrdal: „Denne Værdilære maatte, naar man tænkte rigtigt, nødvendigvis føre til en rationalistisk Radikalisme, om ikke netop nøjagtig i Marx's specielle Udformning, saa noget i den Retning. Det doktrinhistoriske Problem er i langt højere Grad at forklare det gaadefulde, hvorledes Klassikerne har kunnet undgaa at drage socialistiske Slutninger, saaledes som de havde opstillet deres Præmisser.“

Imidlertid søger senere Forfattere af den klassiske Skole at forbedre Realværdilæren. Teorien psykologiseres. Det er den psykiske Indsats, ikke Arbejdstiden, der bliver Værdisubstans. Derved lykkes det at inkludere Kapitalrenten i Systemet, idet denne bliver Godtgørelse for „Abstinensen“ ved Opsparingen. Hos Marshall og senere Forfattere bliver Abstinens til „waiting“. Derved giver Teorien Anledning til mindre radikale Slutninger, idet Kapitalrenten nu maa staa som en berettiget Indkomst. Tilbage bliver nu kun Jordrenten og andre Differentialrenter eller monopolagtige Indtægter.

I fjerde Kapitel behandler Forf. den ny-klassiske Værdilære. Mens den klassiske Værdilære byggede paa Naturretsfilosofien, bygger Ny-Klassicismen paa Utilitarismen. Med Rette betegner Myrdal det som gaadefuldt, at denne filosofiske Retning først ganske bemægtigede sig Nationaløkonomien omkring 1870 paa et Tidspunkt, hvor den hedonistiske Psykologi, som udgjorde en saa væsentlig Bestanddel deraf, netop betragtedes som forladt af Fagpsykologien.

Den Benthamske Lære om Lyst og Ulyst som de Elementer, der beherskede alle menneskelige Handlinger, og om Nytte-maksimet som højeste etiske Norm, stod jo i fuldt Flor ved Aarhundredets Begyndelse; ja, nogle af den klassiske Økonomis betydeligste Repræsentanter, navnlig Stuart Mill, videreudviklede den utilitaristiske Filosofi.

Grunden til dette ejendommelige Forhold maa efter Forf.s Mening søges dels i Ricardos store Autoritet, dels deri, at man i højere Grad havde dyrket den etiske end den psykologiske Utilitarisme.

Hovedsagen er imidlertid, at først med Ny-Klassicismens Gennembrud gav Nationaløkonomien sig den hedonistiske Psykologi i Vold. Hos Jevons fik den Benthamske Lykkekalkule den matematiske Fremstilling, hvortil den egnede sig saa vel. Nytten, som før havde spillet en saa tilbagetrukket Rolle i Værdilæren, stilledes nu i Centrum; mens man tidligere havde lagt saa ensidig Vægt paa Lykkekalkulens negative Side: Om-

kostningerne, d. e. Arbejds- og Venteofferet, gik man nu til den modsatte Yderlighed, idet den positive Side i Kalkulen, Nytten, blev den afgørende Faktor i Værdidannelsen. Først senere naaedes en vis Balance, idet de to Faktorer, navnlig ved Marshalls Indgriben, erklæredes for ligeberettigede som Saksens to Blade.

Hvor forskellig fra den klassiske Lære den nye Teori overfladisk set end kunde tage sig ud, saa paaviser dog Myrdal, at den paa afgørende Punkter havde bevaret det gamle Præg. Ligesom den klassiske Teori bestod den af to Hoveddele, nemlig en Bytteteori og en Værdilære. Værdilæren vilde man bruge som en dybere Forklaring af Prisforeteelserne, og det var Værdilæren, der muliggjorde det for den økonomiske Videnskab at komme frem til politiske Normer.

Det store Fremskridt, som Grænsenyttelæren kom til at betyde ved Analysen af de økonomiske Foreteelser, ligger efter Myrdal deri, at medens Klassikernes Realværdilære paa det intimeste havde været sammenknyttet med Bytteværdilæren, var denne hos Ny-Klassikerne ganske uafhængig af Værdilæren, hvorved denne blev forholdsvis uskadelig. Idet man gik ud fra Teorien om den faldende Nytte, kunde man fremstille Prisen som en Funktion af Mængden, eller omvendt den afsatte Mængde som en Funktion af Prisen. Erkendelsen af, at den ene Vare i højere eller mindre Grad kunde substitueres for den anden samt af den indbyrdes Forbindelse mellem Priserne gennem Indkomsten førte endvidere til Tanken om den funktionelle Sammenhæng mellem alle Priser og Mængder.

Imidlertid er det jo ikke nødvendigt for at studere og give Regler for denne Sammenhæng at antage den hedonistiske Psykologi. Man kunde jo blot, som allerede Cournot foreslog det i 1830'erne, og som senere er gjort af moderne Forfattere, nøjes med at iagttage Virkeligheden og registrere det, som passerede der.

Grænsenytteskolen vilde imidlertid ikke nøjes med en saadan Analyse; den vilde grave et Spadestik dybere og redegøre for de psykologiske Forhold, der laa bag Prisdannelsen. Som Værktøj hertil brugte man den hedonistiske Psykologi. Hvert Individ stræber at maksimere sit „Lystoverskud“, Nytten. Er man nu istand til at sammenlægge de individuelle Nyttekvanta, kan man komme frem til Samfundsnytten og derigennem til Betingelserne for, at denne bliver Maksimum.

Grænsenyttelæren bringer imidlertid ingen Løsning paa dette Sammenlægningsproblem og betyder altsaa heller ikke paa

dette Punkt noget nyt Fremstød for Videnskaben. For at en Sammenlægning af Individernes Nytte eller Lykke til en maksimal Sum skal kunne finde Sted, maa man i Virkeligheden ty til den gamle klassiske Harmonilære.

Paa dette Punkt føres Forf. naturligt ind paa en Drøftelse af Frihandelslæren, der udgør Emnet for femte Kapitel.

Forf. paapeger, hvilken betydningsfuld Stilling denne Lære har haft inden for den økonomiske Teori. Det er ved Hjælp af Loven om de egoistisk stræbende Individets sammenfaldende Interesser under en Tilstand af fri Handel, eller man burde maaske hellere sige Handlefrihed, at man kan opnaa det ellers uopnaaelige at konstatere et samfundsmæssigt Nyttmaksimum. Under fri Handel eller fri Konkurrence tvinges nemlig Individene til, samtidig med at de forfølger deres egen Interesse, at levere deres Tjenester billigst muligt til hinanden, og efter som hver enkelt under en saadan Tilstand maksimerer sin egen Nytte, uden at det sker paa Bekostning af andre, saa opnaas Nyttmaksimum i Samfundet som Helhed.

Hos Ad. Smith, der bygger paa Forestillingen om en naturlig Ordning, faar Frihandelen Karakter af en Naturlov, en Kraft, der gennemsyrrer alle Ting. Den har en Tendens til at sætte sig igennem trods alle Indgreb. „Man faar det Indtryk“, skriver Myrdal S. 160, „at Smugling er Guds særlige Middel til at korrigere Følgerne af, at taabelige Statsmænd forsøger at bringe hans vise Frihandelsregimente i Ulave ved Told og Forbud“.

Der bestaar imidlertid den uoverstigelige Vanskelighed, naar man vil søge at paavise, at et politisk Optimum fremkommer under en Tilstand af Frihandel, at man altid maa gaa ud fra en bestemt Retstilstand med deraf følgende Ejendomsforhold, og disse øver Indflydelse paa det Resultat, Frihandelen giver. Derfor findes der efter Myrdal hos Ad. Smith to Frihandels-teorier: En som gaar ud fra en ideal Ejendomsret, nemlig i Overensstemmelse med Lockes Ejendomsretsbegreb, og en der gaar ud fra de faktiske Ejendomsforhold. „Argumentationen er tænkt at gælde for den første Tilstand, men anvendes til Støtte for den sidstnævnte Tilstand“.

Denne Konflikt mellem de to Frihandelsteorier gør det muligt, at man kan være Tilhænger af Statens Indgriben af Frihandelsgrunde. Svarer den virkelige Tilstand ikke til den „naturlige“, maa man være ivrig for Indgriben for at hidføre denne. Dette forklarer, at Socialisterne kan være principielle

Tilhængere af Frihandelen samtidig med, at de kræver Statens Indgriben i Ejendomsfordelingen. Men det er kun under den naturlige Tilstand, hvor Arbejderne faar deres Arbejdes fulde Produkt, at Maksimumsvelstand opnaas gennem fri Handel. Men en saadan Tilstand eksisterer ikke, og det maa da være den første Opgave at tilvejebringe den.

Denne Uoverensstemmelse mellem den faktiske og den naturlige Tingenes Tilstand kommer efterhaanden ogsaa til at staa klart for den klassiske Skoles Mænd. For at bøde paa denne indføres en Sondring mellem Produktionen paa den ene Side og Indkomstfordelingen paa den anden Side. Særlig Stuart Mill, som var stærkt paavirket af Socialisternes Kritik, lægger Vægt paa denne Sondring. Med Hensyn til Produktionen kan man paavise, at Frihandelen giver Maksimums „Velstand“, mens dette ikke er Tilfældet med Hensyn til Indkomstfordelingen.

Myrdal paaviser nu, at denne Tankegang siden Mill's Dage har været herskende i engelsk Teori. Klarhed over, hvad det drejer sig om, faar man bedst ved følgende Bemærkninger af Myrdal angaaende Pigous Værk: *The Economics of Welfare*: „Øverst har vi et Begreb „almindelig Velfærd“, det højeste Gode, en samfundsmæssig Lykkesum, defineret utilitaristisk. I en vis dunkel Sammenhæng dermed, nærmest dens maalelige Repræsentant, staar Begrebet „økonomisk Velfærd“, ligeledes defineret utilitaristisk. Den økonomiske Velfærd beror nu paa to Faktorer: „Nationalindkomsten“ og „Nationalindkomstens Fordeling“. Nationalindkomsten studeres først. Synspunktet er her Spørgsmaalet, hvorvidt det „sociale marginale Nettoprodukt“ overalt er lige stort, og om det stemmer med det „individuelle marginale Nettoprodukt“, to Begreber, af hvilke særlig det første er dybt metafysisk. Hele Tankegangen er inderst den med Reservationer forsynede Frihandelsteori. Nationalindkomstens Fordeling studeres ud fra Synspunktet, om den er jævn eller ikke, hvorved Grundlaget er Benthams Lov ændret i forskellige Henseender. Ved at anvende dette Begrebssystem paa de forskellige Enkeltspørgsmaal kommer man frem til Opfattelser af, hvorledes man bør handle“.

Myrdal søger i det hele at paavise, at Frihandelsdoktrinen i den engelske Literatur i Tidens Løb er blevet i den Grad forsynet med Reservationer og Modifikationer, at der ikke bliver andet tilbage end rene Cirkelslutninger. S. 191 hedder det: „Det er blevet sagt, at den, der læser Marshalls Noter og Reservationer og ud fra disse søger at konstruere sig et

System, efter al Sandsynlighed vilde komme til et helt andet, og vi tilføjer: tænker han rigtigt, saa kommer han overhovedet ikke til noget System“.

I den følgende Del af Kapitlet tager Myrdal nu det Spørgsmaal under kritisk Behandling, om det — bortset fra Indkomstfordelingen — kan bevises, at Nationalindkomsten eller Produktionens Størrelse bliver Maksimum under Frihandel. Han begynder med at gøre opmærksom paa, at Nationalindkomsten maa betragtes som en Samling konkrete Genstande af forskellig Art og Kvalitet. For at en Sammenligning af disse skal kunne finde Sted, maa der foretages en statistisk Vejning, og denne Vejning maa være af en saadan Art, at den Betydning, man tillægger den enkelte Bestanddel af Produktmængden, holder Stik for en hvilken som helst politisk Vurdering.

En Indgriben eller Borttagelse af et Indgreb betegner jo altid en Forskydning mellem Mængden af de forskellige Goder og Tjenester, og man har ikke noget Middel til at konstatere, om Summerne i det ene Tilfælde er større end i det andet, med mindre Mængden af samtlige Bestanddele af Nationalproduktionen er øget eller mindsket, hvilket vel aldrig vil være Tilfældet.

Han indrømmer imidlertid, at Indgrebene kan være saa voldsomme, at Størrelsesforandringens Retning kan konstateres, men med de smaa Indgreb, som det almindeligvis drejer sig om i Praxis, er Usikkerhedsmarginalen saa stor, at intet kan siges.

Endelig paapeger han, at selv om man kunde bevise, at Produktionen øgedes ved Frihandel, staar endnu tilbage at paavise, at Indsatsen ikke øges endnu mere; det drejer sig her om saadanne Imponderabilier som Menneskers Tilbøjelighed for den ene eller anden Produktionsform. F. Eks. er det jo muligt, at Arbejdernes Medbestemmelsesret ved Bedriftens Indretning, det saakaldte industrielle Demokrati, bortset fra dets Virkning paa Produktionen og Fordelingen, havde en Betydning i sig selv, som gør det fordelagtigt frem for andre Systemer.

Dertil kommer yderligere, at „Produktionen“ og „Fordelingen“ ikke saaledes kan adskilles; hvad det kommer an paa er jo ikke Mængden af visse Genstande, men den Betydning disse har for Menneskene, og denne beror bl. a. paa Fordelingen.

Resultatet bliver altsaa, at det ikke er muligt at bevise, at Frihandelen frembringer maksimal Velstand.

I det følgende Kapitel behandler Forf. Begrebet „Samfundshusholdning“, og hvad han kalder „sociala värdet“. Hans Standpunkt er dette, at en Samfundshusholdning ikke eksisterer. Det eneste, man kan paavise i Virkeligheden, er den enkelte Husholdning; det er overhovedet ikke muligt at forbinde nogen Mening med Ordet Samfundshusholdning.

Nu vil man kunne indvende, at Begrebet „Volkswirtschaft“ og lignende Udtryk spiller en langt større Rolle hos den tyske historiske Skole og Katedersocialisterne end hos Klassikerne, som var udprægede Individualister. Hertil vil Myrdal svare, at det er rigtigt, at Klassikerne er Individualister, men de er samtidig Utilitarister, og dette nødvendiggør at have et Begreb som Udtryk for den almindelige Velstand; Ordet „wealth“ var det uoversættelige Udtryk for Samfundshusholdningens Resultat.

Der kan nu forøvrigt heller ikke herske Tvivl om, at man hos Nationaløkonomer ofte finder angivet de Betingelser, hvorunder det samfundsøkonomiske Resultat siges at være enten godt eller dårligt, hvilket altsaa er en Dom over, hvorvidt der er økonomiseret godt eller dårligt i Samfundet som Helhed. Forf. paaviser, at en saadan Dom er uberettiget, fordi Forudsætningerne for dens Afsigelse ikke er tilstede, men det forekommer mig, at selve Begrebet Økonomisering med Samfundets Resourcer, d. v. s. de Midler, der staar til Raadighed for Individene, ikke indebærer de logiske Vanskeligheder, som Myrdal tillægger det. Hvis det kunde paavises, at hvert enkelt Individ ved økonomisk Ligevægt, uden at det skete paa andres Bekostning og under den herskende tekniske Kundskab, økonomiserede bedst muligt med sine Resourcer, forekommer det mig ikke ulogisk at sige, at der økonomiseres i Samfundet som Helhed, og noget andet er det vel i Reglen ikke, at Økonomerne af den klassiske Skole paastaar. De hævder ikke, at det er Samfundet, der økonomiserer, men at det er de økonomiske Enheder i Samfundet, som hver for sig økonomiserer, og at der under visse Forudsætninger er Harmoni mellem deres Interesser.

Naar Myrdal herimod indvender, at Husholdning kræver planmæssig Ledelse, saa kan jeg heller ikke give ham Ret heri. Det afgørende maa dog være, at der drives fuldkommen Økonomi med Resourcerne, ikke om det sker gennem en „enhetlig“ Ledelse eller ganske automatisk. Det, man med Rette kan kritisere, er Paastanden om, at en saadan Økonomisering finder Sted under nogen Tilstand, som man kan paavise.

Det andet Begreb, det „sociala värdet“, som Myrdal kriti-

serer i dette Kapitel, dannes som et Middel til at angive den Tilstand, hvori fuldkommen Økonomisering finder Sted i Samfundet, nemlig den Tilstand, hvorunder det fri Marked bestemmer Priserne, d. e. vurderer alle Ting og Ydelser. Forf. paa viser nu, hvorledes Clark betragter dette „Marked“ som en Organisme, som en „enkelt Person“, med hvem det enkelte Individ handler. At man her er dybt inde i Metafysiken, vil vel ved nærmere Eftertanke blive indrømmet af alle.

Mest interessant er dog hans Fremstilling af v. Wiesers Forsøg paa at komme frem til „den naturlige Værdi“, nemlig den Pris eller de Priser, som skulde raade under en ideel Samfundstilstand, en Tilstand, hvor Individerne var lige stillet, fri for enhver Tvang, enhver Forfalskning af de faktiske Priser, som hidrører fra Samfundsforholdene. Det er Forestillingen om en saadan Idealtilstand, Myrdal træffende betegner „den kommunistiske Fiktion“.

Under denne Tilstand skal Priserne og dermed Grænsenyttens bestemmes udelukkende af Resourcerne og Behovene uden Paa-virkning af sociale Magtforhold, men som Myrdal bemærker, kan en saadan Tilstand ikke tænkes, uden at man kan sammenligne Behovene resp. Grænsenyttene. Man har jo ingen Garanti for, at Midlerne under en saadan Tilstand dækker de mest paatrængende Behov. Forøvrigt ligger der jo en politisk Vurdering i selve Opstillingen af en saadan Tilstand som Idealet. Myrdal slutter denne Diskussion med at sige, at selve Ideen om en Samfundshusholdning forudsætter et Vurderingssynspunkt, og Ideen er derfor i sit Væsen politisk og dermed uvidenskabelig, d. v. s. subjektiv. Wiesers Vurderingssynspunkt er Prisdannelsen i hans fiktive kommunistiske Stat.

I syvende Kapitel behandler Myrdal Finanslæren. Han paa-viser her, at denne „Videnskab“, naar bortses fra Læren om Skatternes Incidens, hviler paa Principer og ikke paa Analyse af Virkeligheden. Finansvidenskabens væsentligste Indhold er jo Læren om Skatteprinciperne. Undertiden opstiller man Kravet om, at Skatterne skal være retfærdige, undertiden at de skal være økonomiske, d. v. s. Beskatningen skal indrettes saaledes, at Produktionen bliver Maksimum i Samfundet. Der gives ogsaa en socialpolitisk Retning indenfor Finansvidenskab. Denne opstiller Kravet om, at Skatterne skal fremkalde den „bedst mulige Indkomstfordeling“.

De opstillede Skatteprinciper har imidlertid den mærkelige Egenskab, at man ved Hjælp af dem alle kan komme til

praktisk talt samme Skatteformer. Den progressive Beskatning kan forsvares ud fra Evneprincippet, idet man regner med Indkomstens mere end proportionalt faldende Nytte, men man kan komme til samme Resultat gennem Nytteprincippet, idet man regner, at Retsordenen gavner en Person mere end proportionalt med hans Indkomst; endelig kan den progressive Beskatning forsvares ud fra det „økonomiske“ Skatteprincip, idet man regner, at de høje Indkomster er saadanne, som ikke er nogen nødvendig Betaling for den paagældende Indsats i det økonomiske Liv.

Dette, at man saaledes ud fra et hvilket som helst Skatteprincip kan komme til en hvilken som helst Skatteform, hidrører naturligvis fra, at det er vilkaarligt, hvilken Faldhastighed for Nytten eller Tilvækst i Fordelen ved Retsordenen man vil forudsætte, eller hvorledes man vil bedømme Indkomstens Nødvendighed for Indsatsen.

Den eneste Del af Finansvidenskaben, der har noget med Videnskab at gøre, er Læren om, hvorledes Skatterne virker paa Priser og Mængder. Denne Lære er endvidere af den største Betydning for Politikerne, idet han ikke uden Klarhed over Skatternes Incidens kan se, om hans Formaal med Beskatningen virkeliggøres.

I Bogens sidste Kapitel drøfter Forf. Spørgsmaalet om, hvorvidt der kan skabes, hvad han kalder en „økonomisk Teknologi“. Han kommer herved til det Resultat, at Økonomerne paa fuldt videnskabelig Basis kun kan give Politikerne Raad, naar bestemte Formaal angives. Selv i dette Tilfælde fremkommer der den Vanskelighed, at Mennesker ofte betjener sig af Talemaader, som skriver sig fra tidligere Tankesystemer eller tidligere herskende Slagord, saaledes at disse skjuler deres virkelige Anskuelse. I saadanne Tilfælde gælder det altsaa at trænge om bag Slagordene og finde det virkelige Formaal frem, forinden Økonomien kan udtale sig om ved hvilke Midler, man naar frem til Virkeliggørelsen af disse Formaal.

Forf. slutter med at pointere, at den eneste Maade, hvorpaa Nationaløkonomien kan tjene praktiske Formaal, er ved at afstaa fra ethvert Krav om at komme frem til politiske Normer, og istedet søge at udforske Virkeligheden. Kun paa denne Maade kan Nationaløkonomien fremme en rationel Politik, d. v. s. en Politik, som grunder sig paa en saa fuldstændig Kundskab om Virkeligheden som muligt. „Thi saavel Demokratiet som Enevælden tiltrænger først og fremmest at være oplyst“.

I det foregaaende har jeg — bortset fra en enkelt kritisk Bemærkning — søgt at give et Referat af denne betydningsfulde Bog, der har fængslet mig som en spændende Roman. Det har dog været umuligt at give et fuldkomment Indtryk af den Rigdom af interessante Betragtninger, som Bogen indeholder paa hver Side, de talrige træffende Citater, de klar-gørende Karakteristiker af grundlæggende Tankesystemer. Bogen er et første Rangs kritisk Arbejde. Hvorvidt Forfatterens Fortolkning af de forskellige Tankesystemer paa alle Punkter er holdbar, er jeg ikke kompetent til at afgøre, men det forekommer mig, at hans Udredning paa en ny Maade kaster Lys over Oprindelsen til mange af de Vanskeligheder, der møder os i det nationaløkonomiske Tankesystem.

Til Afslutning skal jeg gøre et Par kritiske Bemærkninger. Myrdal nævner som en af den klassiske Skoles Fortjenester, at den har indført Ligevægtstanken i den økonomiske Videnskab. Spørgsmaalet er imidlertid, om ikke en Kritik som den Myrdalske rammer ogsaa denne Tanke. Denne Kritik gaar nemlig først og fremmest ud paa, at den nationaløkonomiske Videnskab skal være empirisk, men man kan jo ikke iagttage økonomisk Ligevægt. Hvad man kan iagttage er Ændringer i Priser og Mængder af konkrete Genstande. Hvorvidt disse Ændringer sker henimod en Ligevægtstilstand eller fra denne, og ved hvilke Priser eller Mængder Ligevægten ligger, kan ikke iagttages. Dette kan man kun udtale sig om, naar man gør visse psykologiske Forudsætninger, og det bliver da i Virkeligheden Rigtigheden af disse Forudsætninger, der skal verificeres, forinden Ligevægtslæren er gældende.

Hvad nu disse psykologiske Forudsætninger angaar, da har de jo hidtil været hedonistiske, utilitaristiske eller rationalistiske, og Myrdal hævder — dog, som han selv indrømmer, uden at føre tilstrækkeligt Bevis derfor — at denne Psykologi ikke er rigtig.

Nu er der vel intet Menneske, der vil akceptere den hedonistiske Lære som en Forklaring paa alle menneskelige Handlinger, men er det derfor ganske udelukket, at den kan tjene til Forklaring paa et vist Sæt af Handlinger, som er af Betydning for Økonomien? „Lyst“ og „Ulyst“ som Motiv til menneskelig Handling er, saa vidt mig bekendt, ikke ganske forkastet af Fagpsykologien; det er kun som eneste Motiv til Handling, at man finder Tanken herom i Strid med Erfaringen. Hovedsagen er imidlertid, at man ikke ad empirisk Vej kan konstatere, om der findes en Tendens henimod økonomisk

Ligevægt. Skal en saadan paavises, maa det ske deduktivt ud fra psykologiske Forudsætninger af en eller anden Art.

Et andet Punkt er der Anledning til at berøre. Myrdal nævner gentagne Gange, at Økonomien, hvis den skal være en Videnskab, maa holde sig til den „iagttagbare“ Virkelighed: Udbud, Efterspørgsel og Pris. Det forekommer imidlertid mig, at af disse tre Fænomener kan man kun iagttage det ene, nemlig Prisen. Endvidere kan man iagttage den til en bestemt Pris omsatte Mængde.

Nu er det imidlertid muligt, at Myrdal ved Udbud og Efterspørgsel netop forstaar den omsatte Mængde, men i saa Fald bliver der ikke Tale om to, men om et Begreb, og der er ingen Anledning til at bruge de to uklare Ord Udbud og Efterspørgsel, naar man har et saa klart Udtryk som omsat Mængde.

Der er imidlertid Mulighed for, at Myrdal ved Udbud og Efterspørgsel tænker paa Afhængigheden mellem Pris og omsat Mængde, men denne Afhængighed er kun en, og der er da ikke Brug for to Betegnelser. Dertil kommer, at det, man kan iagttage i Virkeligheden, ikke er Afhængigheden mellem Pris og omsat Mængde, men kun Korrelationen mellem dem. For at faa Afhængigheden frem maatte man være garderet imod Forandringer i andre Forhold, f. Eks. Ændringer i Folks Tilbøjelighed for den paagældende Vare, Betalingsmidlernes Mængde m. m.

Endelig kan man definere Udbud og Efterspørgsel i Overensstemmelse med Grænsenyttelæren, men vi havner da i den Psykologi, som Myrdal har kritiseret saa haardt, idet vi maa gaa ud fra Teorien om den med stigende Mængde faldende Nytte og den med Udbudets Størrelse stigende Arbejdsulyst.

Det forekommer derfor mig, at hvis den Myrdalske Kritik skal tages alvorlig, falder der mere af den økonomiske Teori, end han regner med. Begreberne Udbud og Efterspørgsel som direkte iagttagbare Fænomener maa falde bort. Vil man operere med disse Begreber, maa man definere de paagældende Funktioner ud fra psykologiske eller tekniske Antagelser; og man kan da kun naa til at angive visse typiske Egenskaber, saasom at de er faldende eller stigende eventuelt med et „stærkt“ eller „svagt“ hæftet foran.

Endelig endnu en Bemærkning. Myrdals Kritik af Begrebet Nationalindkomst som en Sum af samtlige producerede Goder er vel erkendelsesteoretisk set uangribelig. Man kan ikke sammenlægge disse forskellige Genstande til en Sum, men

dermed er det ikke umuliggjort i Praksis at sammenligne Produktionens Størrelse paa to forskellige Tidspunkter. Ændringerne kan være saaledes, at ingen vil være i Tvivl om, hvorvidt Forandringen er positiv eller negativ. Hvis man f. Eks. kan konstatere, at den tilstedeværende Mængde af Tændstikker er formindsket, mens den er forøget af alle andre Ting, kan det objektivt fastslås, at Nationalindkomsten er steget. Man kan vel sige, at naar blot man har Rede paa Ændringerne i Mængden af de mest betydningsfulde Varer, vil man kunne fælde en Dom over Ændringerne i Nationalindkomsten.

Dette faar ogsaa Betydning med Henblik paa Myrdals Kritik af Frihandelslæren. Han indrømmer ogsaa, at „Indgrebene“ i en bestaaende Tilstand kan tænkes saa store, at der vil være Enighed om deres skadelige Virkninger, men Usikkerhedsmarginalen er dog efter hans Mening saa stor, at Virkningerne af Indgreb af den Størrelsesorden, som man finder i Praksis, ikke vil kunne erkendes. Jeg tror imidlertid, Myrdal under vurderer disse Indgrebs Betydning; det vil vel ofte være Tilfældet, at man kan paapege, at en Forandring indføres til Fordel — eller formodet Fordel — for en eller anden magthavende Samfundsklasse, og det maa være muligt at konstatere, at en saadan Forandring er økonomisk skadelig uden Tilslutning fra den begunstigede Klasses Side.

Dette overordentligt værdifulde Arbejde minder meget stærkt om den udmærkede danske Filosof Herbert Iversen. Ogsaa han holdt af at undersøge de yderste Forudsætninger for vor Erkendelse, og lige som Myrdal kom han til det Resultat, at „Grundlaget for mange dagligdags Antagelser som „gemyttlig talt“ er plausible, hviler paa Forudsætninger, der brister sammen for en hensynsløs Mistænksomheds Pres . . .“ (Herbert Iversen).

Iversen var imidlertid for aktiv en Aand til af denne Grund at undlade at give sig i Kast med Livets Problemer og løse dem, selvom de „egentlig talt“ var uløselige, og der er meget, der tyder paa, at Filosofen Myrdal har det paa samme Maade.